

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 21. do 27. januara 2003. godine, donijela je

ODLUKU

I

Područje i ostaci historijske građevine - Podgradska džamija u Stocu, (poznata i kao džamija na Mejdanu, džamija u Maloj čaršiji, džamija Hadži Saliha Bure, Zulfikar-kapetanova džamija i džamija Ali-paše Rizvanbegovića) proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik obuhvata zemljište označeno kao k.č.br. I/487, k.o. Stolac, općina Stolac, Federacija Bosne i Hercegovine.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02 i 27/02).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Vlada Federacije dužna je osigurati sredstva za izradu i provođenje potrebne tehničke dokumentacije za rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu: Komisija) utvrdit će uvjete i osigurati sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

Mjere zaštite:

- nacionalni spomenik, sa dućanima i gusulhanom u svom prizemnom dijelu i sa okolnim prostorom, u kome su smješteni objekat Hadži-Burine čatrnje i česma, kao i četiri mezara, bit će rekonstruirana u izvornom obliku, iste veličine, od istog ili istovrsnog materijala, primjenom istih tehnoloških pristupa u najvećoj mogućoj mjeri, a na

osnovi dokumentacije o njenom izvornom obliku koja je sastavni dio ove odluke;

- svi ulomci džamije koji su ostali nakon rušenja na njenom prostoru ili nađeni u Bregavi, na susjednim parcelama, ili na deponiji na koju su odveženi nakon rušenja, bit će snimljeni, konzervirani i ponovno ugrađeni u džamiju metodom anastilozije;
- svi ulomci koji su nađeni, a koje, s obzirom na stupanj oštećenja ili iz drugih opravdanih razloga, nije moguće ugraditi, bit će prezentirani na odgovarajući način u sklopu džamijske cjeline;
- prije otpočinjanja rekonstrukcije potrebno je izvršiti otkopavanja površinskih slojeva zemlje u cilju pronalaženja originalnih temeljnih zidova, te izvršiti detaljno snimanje, sanaciju i konsolidaciju originalnih dijelova temelja i zidova;
- sav iskoristivi materijal izvornog objekta koji je nađen potrebno je ugraditi u objekat džamije, a dijelove koji nedostaju, a za koje postoji dokumentacija, uraditi od materijala istovrsnog ili sličnog izvornom, metodom reпрistinacije;
- sve dijelove za koje ne postoji pouzdana dokumentacija riješiti u sklopu projekta na način kojim će se osigurati čitljivost njihovog interpoliranja;
- svi nađeni dijelovi nišana bit će prezentirani na dijelu cjeline na kome su prije rušenja bili mezarovi;
- na svim susjednim parcelama koje graniče sa zaštićenim prostorom, dopušta se samo rehabilitacija porušenih ili oštećenih objekata u njihovim izvornim oblicima, uz primjenu izvornih materijala (kameni zidovi, krov kosi pokriven kamenom pločom debljine od 2,5 cm – 4 cm);
- preostali objekti u Maloj Čaršiji na lijevoj obali Bregave mogu biti rehabilitirani; ne smiju se rušiti, dograđivati i nadziđivati niti im se može mijenjiti izgled, osim s ciljem vraćanja u prvobitno stanje, a prema uvjetima nadležne službe zaštite naslijeđa na razini Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nadležna služba zaštite);
- na prostoru gdje je bio Muftića-han, istočno od džamije, na desnoj obali Bregave dopuštena je izgradnja objekta slične namjene, u istom mjerilu, istih horizontalnih i vertikalnih gabarita kao što je bio han, prema uvjetima koje utvrdi nadležna služba zaštite.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite i općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II - IV ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim osobama u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku Bosne i Hercegovine» i «Službenim novinama Federacije BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Broj: 07-6-732/03
21. januara 2003. godine
Sarajevo

Predsjedavajući Komisije

Dubravko Lovrenović

O b r a z l o ž e n j e

Na osnovi Zakona o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, član 2, stav 1, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8., kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika, sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju **Podgradske džamije u Stocu** na Privremenu listu nacionalnih spomenika pod rednim brojem 581. pod imenom Ostaci Podgradske džamije (hadži Ali-paše Rizvanbegovića).

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V stava 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

U toku vođenja postupka izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i vlasničku dokumentaciju (zemljišno-knjižni izvadak i kopiju katastarskog plana),
- sadašnje stanje objekta,
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije,
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je slijedeće:

1. Podaci o lokalitetu

Lokacija

Podgradska džamija nalazi se u Maloj Čaršiji, koja je i središte mahale Podgrad, na lijevoj obali Bregave pored Podgradske ćuprije u Stocu. To je prva džamija na koju se naiđe kada se iz pravca Mostara i Čapljine dolazi u Stolac. Prostor između Podgradske ćuprije i Podgradske džamije zvao se Mejdan iz čega se može zaključiti da je za vrijeme turske uprave na tom mjestu bio trg na kome se prodavala stoka, poljoprivredni proizvodi i druga roba. Tu se nalazio Muftića-han i više dućana u kojima se trgovalo i obavljala zanatska djelatnost. Neki od dućana, sa kamenim arkadama u njihovom ulaznom dijelu, sačuvani su i do sada na lijevoj obali Bregave.

Historijski podaci

Prvu džamiju u Podgradskoj mahali sagradio je 1732./1733. godine hadži Salih Buro iz Mostara, što je bilo uklesano na natpisu ploče iznad ulaznih vrata džamije. Na hronogramu je stajao i podatak da je džamija sagrađena na adi između dva kraka Bregave. Ta džamija je tokom vremena dotrajala pa je na istom mjestu, 1812./1813. godine, po oporuci svoga oca MehmedZulfikar-kapetana, Ali-paša Rizvanbegović sagradio novu džamiju, što je bilo napisano na drugom hronogramu uklesanom u ploču nad ulaznim

vratima. Iz trećeg natpisa ispisanog tušem, postavljenog ispod prva dva tariha, vidljivo je da je 1890./1891. godine, Mehmed Ali-paša Rizvanbegović popravio Podgradsku džamiju. Tom prilikom popravljena je krovna konstrukcija i prezidana munara, a radove je izveo majstor Ahmed Burina.

Džamija je minirana i srušena 1993. godine, a građevinski materijal srušene džamije rasut po susjednim parcelama, u korito rijeke Bregave uz džamiju i na deponiju u suhom koritu rijeke Radimlje, u neposrednoj blizini šljunkare.

Dosadašnja zakonska zaštita

Rješenjem Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa Bosne i Hercegovine objekat je bio zaštićen i registriran kao spomenik kulture. Navedeno rješenje uništeno je ili nestalo sa dijelom arhive Zavoda.

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika pod rednim brojem 581, Podgradska džamija u Stocu registrirana je kao «Ostaci Podgradske džamije (hadži Ali-paše Rizvanbegovića) u Stocu».

Prostornim planom Bosne i Hercegovine do 2002. godine utvrđen je režim prethodne zaštite nad Podgradskom džamijom u Stocu, a spomenik je kategoriziran kao dobro I kategorije ili kao «najizrazitiji predstavnik svoje vrste sa visokim dometom ostvarenja, a ima nacionalni značaj.»

2. Opis spomenika

Arhitektura

Objekat, vanjskih gabaritnih dimenzija 9,41 x 9,74 m, zidan je od tvrdog kamena krečnjaka iz lokalnog majdana. Zid na jugoistočnoj strani dostiže visinu od 9.50 m od razine vode rijeke. Zid je sa vanjskih strana rađen pritesanim kamenom u krečnom malteru, a njegova unutarjnost je punjena komadima lomljenog kamena i krečnim malterom. Uglovi su rađeni provezivanjem krupnijih klesanaca, koji su vezani željeznim klanfama. Zid je u 6 horizontalnih pojaseva bio povezan parovima hrastovih hatula koje su klanfama vezane za čošnjake. Džamija je pokrivena četverovodnim drvenim krovom šatoraste konstrukcije (izvorno je pokrov bio od kamenih ploča, dok je u zadnje vrijeme objekat bio pokriven crijepom).

Cijeli objekat je bio vertikalno raščlanjen. U prizemnom dijelu je bio mali bazar, a iznad njega molitveni prostor džamije. Dućani su bili dio vakufa džamije.

U dijelu objekta u koji se ulazilo preko trijema ispod arkada, sa jugozapada na razini ulice, bila su smještena tri dućana, od kojih su dva imala pripadajuće magaze. Svijetla visina dućana i gusulhane iznosi 210-218 cm.

U produžetku trećeg dućana bila je gusulhana, kojoj se pristupalo iz džamijskog harema, sa sjeverozapada.

U bosanskom naslijeđu moguće je uspostaviti tipološku vezu malog bazara u Podgradskoj džamiji sa bazarom u Šarenoj travničkoj džamiji.

Trijem bazara oblikovala su tri skoro polukružna luka zidana klesanim segmentima od kamena tenelije, koja su se oslanjala na dva kamena jaka stupa i na ante. Stupovi su imali snažni entazis, a baze su bile utopljene u ulični pod, pa nikada nije izvršeno njihovo rekognosciranje. I stupovi i ante

imali su kapitule sa takozvanom nabor-dekoracijom ili, češće nazivane kapitelima «rađenim u gužvu». Na jugoistočnom zidu trijema bazara bio je mali lučni otvor kroz koji se gledalo u Bregavu. Iznad prizemnog dijela fasade nalazila su se dva niza po tri prozora. Osovine lukova trijema činile su i osovine prozora. Donji niz prozora imao je neprofilirane šembrane od kamena miljevine koje su formirale pravougaoni okvir i iznad njega rasteretni prelomljeni luk, koji je na fasadi bio vidljiv. U unutarnjosti su ti prozori bili nadsvođeni prelomljenim svodom. Gornji niz od tri prozora na jugozapadnoj fasadi imao je kamene šembrane koje su formirale okvir sa polukružnim nadprozornikom. Na tim prozorima su bile kamene tranzene od miljevine sa različitim geometrijskim motivima. Takvi prozori se na istoj razini ponavljaju i na jugoistočnoj (2 prozora) i na jugozapadnoj fasadi (3 prozora).

Ulaz u molitveni prostor bio je sa sjeverozapada, odakle se na sofe uspinjalo preko deset basamaka. Sofe su imale gabaritne mjere 2,96 x 8,63 m. Četiri stupa u sofama i puni bočni dijelovi sjeveroistočnog i jugozapadnog zida džamije bili su oslonci za mahfil, postavljen iznad sofa (slično rješenje mahfila imala je i Ćuprijska džamija). Na fasadi džamije iznad sofa su vidljive udvojene podužne grede sa probojima poprečnih greda koje nose mahfil, kao i tri ravnomjerno raspoređena pravougaona prozora mahfila.

Sofe džamije bile su popločane pravilnim pravougaonim pločama od klesanog tvrdog krečnjaka. Okvir portala džamije, sa plitkim lukom iz tri segmenta, rađen je u kamenu miljevini i profiliran je, kao što su profilirane i šembrane dva prozora na džamijskom zidu prema sofama. Ulaz na mahfil je preko drvenih basamaka smještenih uz desni zid sofa. Iz mahfila se pristupa munari. Baza munare je zidana pravilnim tesancima, visoka je 7,91 m i četverougona je presjeka. Prijelaz iz baze u kacu munare je jednostavan, bez struka. Kaca munare ima šesnaestougona presjek. Munara je zidana kamenom tenelijom, koji je fino tesan zubljum. Ograda šerefje je puna, kamena. Ćulah je pokriven tenelijom i učvršćen prstenovima od kovanog gvožđa. Visina munare je 18 m.

Na jugozapadnoj fasadi su u gornjem dijelu smještena u nizu tri prozora sa polukružnim nadprozornicima i kamenim tranzenama sa različitim geometrijskim motivima. Na jugoistočnoj fasadi se na istoj razini pojavljuju dva slična prozora sa drugim motivom na tranzenama, a ispod njih, u njihovim osovinama, južno od mihraba dva, a istočno jedan (svi sa prelomljenim lukom i nadsvođeni u unutarnjosti).

U enterijeru molitvenog prostora nalaze se: kameni mihrab sa stalaktitnim ukrasima, kameni mimber, drveni ćurs i mahvil u širini cijele džamije, na koji se ne može pristupiti iz unutarnjosti džamije, nego sa sofa.

Objekat nema formiran harem, a ispred džamije se nalazila česma i manji uzdignuti prostor na podzidu na kome su četiri para nišana. Ispred džamije se nalazi Hadži Burina čatrnja koja se punila i koju su, do 1908. godine kada je izgrađen vodovod u Stocu, koristili stanovnici mahala Podgrad i Zagrad.

3. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Krajem 1991. godine tadašnji Zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine je izvršio arhitektonsko snimanje i izradu tehničkih nacrtu postojećeg stanja objekta džamije (Prilog 4.).

U junu 2002. godine izvršeno je čišćenje prostora od smetlja, ograđivanje, utvrđivanje lokacija na kojima su fragmenti srušene džamije.

4. Sadašnje stanje lokaliteta

Džamija je minirana i srušena 1993. godine, a građevinski materijal srušene džamije rasut po susjednim parcelama, u rijeku Bregavu uz džamiju i u korito rijeke Radimlje pored šljunkare.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, usvojene na 4. sjednici Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, održanoj od 03. do 09. septembra, 2002. godine, Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

- A. Vremensko određenje,
 - B. Historijska vrijednost,
 - E. Simbolička vrijednost
 - Ei. Ontološka vrijednost,
 - Eii. Sakralna vrijednost,
 - Eiii. Tradicionalna vrijednost,
 - Eiv. Vežanost za rituale ili obrede,
 - Ev. Značaj za identitet skupine ljudi,
 - F. Ambijentalna vrijednost
 - Fi. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline,
 - Fii. Značenje u slici i strukturi grada,
 - G. Izvornost
 - Gv. Položaj i smještaj u prostoru,
 - Gvi. Duh i osjećanja, i
 - H. Jedinstvenost i reprezentativnost
 - Hi. Jedinstven ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila.
- Komisija donosi odluku kao u dispozitivu.

Sastavni dio ove odluke su fotodokumentacija i grafički prilozi navedeni u popisu priloga kako slijedi:

1. IMOVINSKO-PRAVNA DOKUMENTACIJA

- 1.1. PODGRADSKA DŽAMIJA KOPIJA KATASTARSKOG PLANA
- 1.2. PODGRADSKA DŽAMIJA KOPIJA ZEMLJIŠNO-KNJIŽNOG
IZVATKA

2. FOTOGRAFIJE SNIMLJENE PRIJE RUŠENJA OBJEKTA

3. FOTOGRAFIJE SNIMLJENE NAKON RUŠENJA OBJEKTA

4. ARHITEKTONSKI NACRTI-TEHNIČKI SNIMCI OBJEKTA-STANJE PRIJE RUŠENJA

- 4.1. SITUACIJA
- 4.2. TLOCRT NA KOTI -1,55
- 4.3. TLOCRT NA KOTI +1,00

- 4.4. TLOCRT NA KOTI +4,00
- 4.5. TLOCRT KROVIŠTA
- 4.6. UZDUŽNI PRESJEK
- 4.7. POPREČNI PRESJEK
- 4.8. AKSONOMETRIJA

Korištena literatura

-1981., Dr Ekrem Hakki Ayverdi, AVRUPA 'DA OSMANLY MIMARI ESERLERI, II f.3 kitab, Baha Matabaasi Istambul, 1981.

- 1990. Hasandedić, Hivzija, Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini, El-Kalem, Sarajevo, 1990.

-1997. Slovo Gorčina '97, Predsjedništvo Općine Stolac, Mostar, 1997.

- 1998. Mujezinović, Mehmed, Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, Knjiga 3, 3. izdanje, Biblioteka kulturno naslijeđe, Sarajevo –Publishing, 1998.

-Hažimuhamedović, Amra, *lična dokumentacija i neobjavljeni rad* o stolačkim džamijama